

SAMARRES, ALES I BANYES: LA TRADICIÓ DELS PASTORETS

FRANCESC ROSSELL

Al Carles Balsells, Medalla de la Ciutat, com a membre del grup Xarxa d'Igualada. Arxiu dels nostres Pastorets, espectador d'excepció i bon amic.

Abans dels empatxos nadalencs, de l'escudella i carn d'olla, dels canelons d'exquisida beixamel, del pollastre o el gall dindi, a la nostra comarca i a tot Catalunya hi ha una colla de gent que prepara, amb entusiasme, les representacions dels *Pastorets*.¹

ELS PASTORETS I L'ÀNTIC TEATRE NADALENC A CATALUNYA

Un dels millors coneixedors del teatre religiós antic, Josep Romeu i Figueras, assenyala que: "L'origen dels *Pastorets* cal cercar-lo en les escenificacions dramàtiques nadalenques medievals i la

seva pervivència durant el segle XVI. Efectuades per consuetud i tradició a l'interior del temple durant segles, aquelles escenificacions eren concebudes com a representacions gràfiques, immediates i espectaculars del dogma i la història sagrada corresponents al període nadalenc. Semblants escenificacions o representacions dramàtiques, redactades en llengua catalana, al seu torn tenen llur nucli originari remot en els anomenats drames litúrgics o funcions complementàries i en una certa manera explicatives de la litúrgia, en aquest cas de Nadal, amb cant i redacció textual en llatí (...) Dins aquesta fase arcaica, la història del Naixement i la interpretació dramàtica i plàstica de la seva significació transcendental eren escenificades, dins els oficis litúrgics, des de la vigília de Nadal fins als Reis (...) A partir de la segona meitat del segle XVII almenys, notem una voluntat de fer obra nova damunt dels esquemes tradicionals per autors més o menys cultes, perceptible especialment en la concepció dramàtica, la composició i

1. Coincidint amb el cinquantenari de la mort de Josep Maria Folch i Torres, el proppassat 14 de maig de 2000 es va celebrar a Cardona el Congrés de Pastorets de Catalunya, del qual extraiem part de les fonts històriques d'aquest article.

l'estil literaris i la incorporació de nous episodis, de caràcter fantasiós i creatiu, els uns, o arcaics però no documentats en el nostre teatre nadalenc antic, els altres. Aquesta tendència, com és sabut, s'accentuarà des del segle XVIII i continuarà encara els nostres temps.”²

L'existència d'entremesos similars als que deixaren néixer els *Pastorets*, també es constata en la *Història d'Igualada* de mossèn Segura: “Entremés de Sant Miquel ab los diables. (...) Per honor de la festa de Corpore Christi en aquesta vila se fan alguns entremesos, entre los quals sinch fan lentremés de sent Miquel ab los diables.”³

LA DIMENSIÓ RELIGIOSA DELS PASTORETS

Per la seva banda, Antoni Pladevall, conegut i prestigiós historiador, destaca tres apartats o estadis en l'evolució històrica dels *Pastorets*, fins a arribar a l'estructura general que avui dia tenen aquestes representacions. Una primera etapa que correspondria a les escenificacions dins la litúrgia nadalenca. Proven aquest fet les notícies de Consuetes de les catedrals de Girona i de Vic, dels anys 1360 i 1413. A Lleida consta, també, la celebració del naixement de Jesús a la catedral, amb grans lluminàries. “La depuració de la litúrgia que va seguir-se de les disposicions del concili de Trento (1545-1563) va fer desaparèixer les representacions religioses i altres manifestacions populars que se li havien afegit al llarg dels segles medievals. En contraposició a això, l'esperit triomfalista i barroc que va anar adoptant el catolicisme dels segles XVII i XVIII va manifestar-se en una més rica iconografia del Naixement de Crist incorporada als grans retaules barrocs o bé en la

proliferació d'imatges de l'infant Jesús i de figures de pessebre. La veneració pública d'aquestes imatges el dia de Nadal, al final de les celebracions litúrgiques, serà la que tornarà aviat a fer entrar elements de folklore popular a les esglésies, que seran un precedent immediat dels *Pastorets*.”⁴

La tercera etapa faria referència a les representacions populars dels *Pastorets*. “És al pas del segle XVIII al XIX, sobretot al llarg d'aquest darrer segle, quan els *Pastorets* prenen l'estructura o trama que, al llarg de les dues darreres centúries, s'aniran repetint, en el gran nombre d'obres o diferents versions que se'n feren. Segons una consulta feta a l'inventari del bibliòfil Manuel d'Abadal, de Vic, fins al 1963 aquest havia recollit 82 versions diferents de *Pastorets*, d'ells onze en castellà i la resta en català. Tot i que l'inventari no era ni molt menys exhaustiu (...)”

Continuem seguint Antoni Pladevall: “La reacció catòlica, molt sovint de caire carlí, a les secularitzacions i desamortitzacions dutes a terme pels governs liberals a partir del 1835, varen fer reaccionar el clergat i fins els laics influents catòlics els quals varen incrementar les manifestacions externes de religiositat a partir sobretot del Concordat amb la Santa Seu del 1851. (...) I una d'aquestes manifestacions populars fou la representació dels *Pastorets*, sovint amb al·lusions contra el govern, cosa que les féu objecte d'almenys tres prohibicions entre els anys 1842 i el 1868. Després de la revolució del 1868 i sobretot amb la restauració (1879), s'incrementaren els Centres Catòlics, amb els seus grups teatrals i en ells no faltava mai una representació dels *Pastorets*, que va esdevenir per a moltes famílies un complement de la tarda o vesprada del dia de Nadal, i ben aviat les representacions es repetiren durant altres festes del cicle nadalenc, sobretot Cap d'any i Reis.”

ELS PASTORETS COM A EXPONENT DE LA CULTURA

2. Josep Romeu i Figueras: “Quaderns del Centre Dramàtic de la Generalitat de Catalunya” (desembre de 1982).

3. Joan Segura, prevere: *Història d'Igualada*. [1908] Vol.

4. Antoni Pladevall i Font: *La dimensió religiosa dels Pastorets*. Congrés de Pastorets de Catalunya. Cardona, 14 de maig de 2000.

POPULAR

Joan Prat i Carós, catedràtic d'Antropologia de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, va participar en el mateix Congrés de Pastorets de la primavera passada amb una ponència prou clari-vident per demostrar l'estret lligam que tenen els *Pastorets* amb les quatre grans accepcions del concepte "cultura popular": cultura tradicional, cultura de classe (subalterna), cultura nacional i cultura de masses. Joan Prat afirma que: "Si definíssim la tradició com allò que hom no es qüestiona, no és cap originalitat afirmar que tot el cicle de Nadal, amb el seu imaginari festiu i litúrgic, és tradició... Així, de la mateixa manera que els nostres pares o avis ens varen portar a veure els Pastorets del poble, del barri o de la ciutat en què vivíem, nosaltres, quan hem pres el relleu generacional, hem fet el mateix amb els nostres fills/filles, "perquè és tradició" i, en general, la gent ens identifiquem amb les tradicions que ens ha tocat viure, sense qüestionar-les."

Continua Joan Prat: "Els *Pastorets*, des de sempre, han estat un espectacle eminentment popular, en el qual han tingut un paper protagonista els homes i les dones, els joves i les joves i els nens i les nenes, sovint anònims, d'un poble, d'un barri o d'una ciutat. En arribar Nadal, s'han posat en marxa per a oferir-se, a ells mateixos, aquesta dramatització miticoreligiosa, plenament integrada dins el teixit de les pròpies relacions socials (...) Quan hom llegeix textos de Pastorets o assisteix a les representacions convencionals, s'adona que el missatge cristià que vehiculen s'inscriu en el si d'una ideologia religiosa, d'una teologia i d'un sistema ètic i moral que, a grans trets, podríem qualificar de model hegemònic occidental, de classe i cristià. Però molt sovint aquest model és presentat amb ironia, amb comicitat i, fins i tot, amb un grans escepticisme, la qual cosa permet acostar-se als Pastorets des d'aquesta lectura gramsciana, que fa de la impugnació, la contestació i la mirada sorneguera, l'element popular per excel·lència (...)"⁵

UN PASTORET PER A CADA PALADAR

De la mateixa manera que hi ha uns torrons amb una gamma gastronòmica de possibilitats inimaginades, també hi ha textos de *Pastorets* per a cada paladar. A continuació, doncs, farem un breu recorregut per alguns dels textos que han estat més populars i que han obtingut una major acceptació.

1. *El nacimiento del Salvador o La redención del esclavo*. Coneguts popularment com *Els pastorets d'Olot*, Antoni Molins va escriure aquesta sarsuela pastoril, musicada per Ignasi Rubió, que va ser estrenada l'any 1880. En la presentació de l'edició de la seva primera obra, Antoni Molins diu de si mateix: "No he cursat estudis de ninguna classe; he tingut necessitat de que un bon senyor tingués l'amabilitat de corregir-me fins las moltes faltes gramaticals que hi he comès: y per lo tant se pot comprendre, que estich plenament convensut que aquesta obreta dista mol de ser ni tan sols una mediania."⁶

2. *El Bressol de Jesús o En Garrofa i en Pallanga*. Serafi Pitarra va escriure un dels textos més representats, que va estrenar-se el 23 de desembre de 1891 a Barcelona i que ha esdevingut el text emblemàtic dels Pastorets de Berga, estrenats el Nadal de 1900. "De totes les obres d'aquells dies, la que té més lluc i més ambició —una ambició que possiblement ni l'autor mateix no sospitava— és *El Bressol de Jesús*, o sigui *En Garrofa i en Pallanga* (...) Es poden comptar amb els dits de la mà, i en sobrarien alguns, els autors que l'hagin tractat amb un sentit més popular i més delicat a la vegada. I també amb més autenticitat teològica."⁷

5. Joan Prat: *Els Pastorets com a exponents de la cultura popular*. Congrés de Pastorets de Catalunya. Cardona, 14 de maig de 2000.

6. Ferran Baile i Llavèria: *Àngels, diables... i Pastorets*. Editorial El Clavell: Premià de Mar, 1997.

7. Josep Maria Poblet: *Frederic Soler. Serafi Pitarra*. Editorial Aedos: Barcelona, 1967.

3. *El Naixement de Jesús o Els Pastorets Catalans (Borrego i Carquinyoli)*. Lluís Millà va escriure aquesta obra musicada per A. Marraco i S.S. Farrés i estrenada a la Pau Social de Calella la temporada 1931-1932. Mireu si n'eren de premonitoris, que els dimonis ja parlaven en castellà. Molta gent que coneixem les sales de teatre de Catalunya, agraïm que Millà pensés en la posada en escena: "Per això en bastir aquest nou arranjament de la popularíssima obra, hem procurat conservar la seva faisó tradicional, simplificant, però, l'acció i les dificultats escèniques de decorats i tramoia, per tal que sigui factible la seva representació en el més modest dels escenaris i pels quadres d'aficionats, amb tot el qual resulten uns Pastorets molt fàcils de representar."⁸

4. *La Flor de Nadal*. Un dels espectacles dels Pastorets que han estat vistos per més gent, són els de l'Ametlla de Merola. Els va escriure Francesc d'Assís Picas ara fa quaranta-cinc anys: "*La Flor de Nadal*, des del primer dia, ha atret amb simpatia, famílies i entitats de tot Catalunya, i en el trespol del prosceni he tingut del goig de saludar, com a espectadors, personalitats del món religiós i del polític, crítics teatrals, figures literàries i artístiques. D'ells agraeixo l'estímul rebut de treballar, sense fatiga, en pro de la Fe i de la Pàtria."⁹

5. *L'Estel de Natzaret*. L'autor del drama *El sometent d'Igualada*, Ramon Pàmies, és un d'aquests autors de Pastorets que es poden comptar amb els dits d'una mà. I és sens dubte el qui ha escrit més bé els diàlegs entre Sant Miquel i Satanàs. Va

escriure *Déu infant*, però és més conegut pels altres Pastorets: *L'Estel de Natzaret*. És una obra difícil de representar i que Mataró ha sabut conservar fins avui. "Els Pastorets de la Sala Cabanyes cal preservar-los com un document únic, d'una flaire i un encant que avui els fan únics a Catalunya. Heus ací, precisament, la garantia de llur vitalitat i de llur singularitat. Els Pastorets de la Sala Cabanyes són d'un valor sòlid més enllà de les modes: mirem de no malmetre'ls."¹⁰

6. *Els Pastorets de Girona*. La primera representació de Pastorets que s'ha pogut certificar a Girona data de l'any 1827, encara que les cròniques ja parlen de vetllades nadalenques molt abans d'aquesta data, tant a l'antic teatre d'El Palloll, com al que el va substituir després i que successivament es va anomenar Teatre de la Reina, Teatre Principal i, actualment, Teatre Municipal. Enguany farà vint anys que el grup Proscenium els escenifica. El seu director, Joan Ribas, cada any reelabora els guions adaptats de l'obra de Mn. Gay *El misteri de Nadal*. Salvador Donato ha compost la majoria de les melodies, malgrat que encara conserva les de Josep Baró i Mn. Fortunet. Són un dels Pastorets més espectaculars pel que fa a tramoia, projeccions, efectes especials i música. En les dues darreres edicions han estat molt reivindicatius amb les futures obres de remodelació del Teatre Municipal.

7. *Els Pastorets del Vendrell*. Trenta-cinc anys de Pastorets ja comencen a ser anys. Des de la primera representació, l'any 1966, el *Glòria a Déu* de l'oratori *El Pessebre* clou l'espectacle. Una partitura que el mestre Pau Casals va voler cedir especialment al Cor Orfeó Parroquial de la seva vila nadiua perquè fos interpretada en aquestes escenificacions nadalenques. Josep M. Bargalló, president d'Els Pastorets del Vendrell es pregunta "si té sentit en aquestes alçades representar uns

8. Lluís Millà: *El Naixement de Jesús o Els Pastorets Catalans (Borrego i Carquinyoli)*. Catalunya Teatral (2ª època, obra 100). Editorial Millà: Barcelona, 1979. Justament l'any del seu centenari, la popular llibreria del carrer Sant Pau, a tocar del remodelat Liceu, deixarà d'editar. La guerra editorial ha pogut més. Han fet una tasca important editant les obres dels autors més representants dels grups de teatre amateur. M'assabento d'aquesta aturada editorial quan cerco un dels 10.000 exemplars dels Pastorets editats en el centenari de Folch i Torres.

9. Francesc d'A. Picas: *La Flor de Nadal*. Catalunya Teatral (2ª època, obra 90). Editorial Millà: Barcelona,

10. Xavier Fàbregas: *Teatre en viu (1977-1982)*. Monografies de teatre, 34. Publicacions de l'Institut del Teatre: Barcelona, 1995.

Pastorets, ballar sardanes, cantar en una coral... I si seguíssim aquest fil, segurament ens podríem qüestionar si hem de menjar pa amb tomàquet, si hi ha tants menjars ràpids fets, i perquè hem de lluitar perquè la llengua catalana no retrocedeixi més, si els ordinadors et parlen en anglès, i així successivament, amb continuïtat i tenacitat, fins arribar a convertir-nos en *iguals*, amb la mateixa cultura universal, amb *pensament únic*; una meravella!”

8. *L'Encís del Portal*. Aquest text d'Antoni Carner i Antoni Moncunill és una de les obres pastorívols més recordades de les que s'han representat a Igualada. Qui sap si a això hi contribueix el fet que un dels seus autors, Antoni Moncunill, ja fes de Nen Jesús als dos mesos. *L'Encís de Nadal* (1931) era un text escrit amb cura, profund, dens, i resultava, fet i fet, un espectacle d'adults. Calia alleugerir-lo, animar-lo, posar-lo més a l'abast de la mainada. I nasqué *L'Encís del Portal*. L'estrena d'aquesta definitiva i embolicada versió —al Centre Catòlic d'Igualada, en català, per l'Elenc Artístic Montserrat el 25 de desembre de 1951— es féu amb arranjaments de Joan Just i era el text traduït del que s'escrigué en castellà l'any 1942. El títol de 1951, però, va ser encara el de “Nadal”¹¹.

9. Hi ha una colla més de textos de *Pastorets*, alguns com *L'Estrella de Nadal* de Josep C. Tàpias i Rafael Anglada, representats per actors tan coneguts com Joan Capri i Maria Matilde Almendros. Altres com *Els Pastorets de Ferrer Magí* d'Enriqueta Capellades, pensats per ser representats per nens, o *Nadal a la Molina*, que barreja elements nadalencs de diverses tradicions: Pare Noel, Sant Nicolau, Reis d'Orient... Hi ha altres noves versions, algunes escrites però no editades, per bons amics o coneguts: *El somni d'una nit d'hivern* o *Els Pastorets*

urbans de Víctor Cucurull, *Els Pastorets Superstel* de Ricard Reguant i que es representen al Teatre Regina o *La rosa de Betlem* de Ramon Turull, escrita per encàrrec per ser representada a Lleida pel grup de Teatre Talia. També practiquen aquest joc de l'autoria impulsors de petits teatres com Julio Álvarez, del Nou Tantarantana, que ha escrit a dues mans una obra amb Andreu Martín, *Una de Pastorets*, o Toni Rumbau que ha fet diverses versions per a titelles d'*Els Pastorets de la Fanfarra*. També han fet versions per a titelles gent com els Titelles Babi, els Titelles Naip o els Titelles Vergés.

La gosadia més grossa, però, la van tenir gent com Àngel Casas, Enric Calpena, Josep Maria Bachs, Salvador Alsius i tota la patuleia de TV3, que en van fer una supermoderna versió televisiva en l'*Àngel Casas Show*, l'any 1984, el mateix que feren els amics Guix i Murga, de Cadena 13, que en van fer una divertida versió radiofònica. L'exdirector de la Fira de Tàrraga, Frederic Roda i Fàbregas, va fer una versió de *Pastorets* amb actors professionals i gran aparellam tècnic al Mercat de les Flors de Barcelona. Tot es feia a l'engròs: era l'any 1992... L'última gosadia s'ha pogut veure a la Fira d'espectacles d'arrel tradicional celebrada aquest novembre proppassat a Manresa. El grup Tr3s i Pro1 va muntar-ne una versió transgressora en què els rabadans són escoltes que viuen en un barri prou perillós. El llenguatge s'allunya molt del de Folch i Torres i s'apropa al dels programes nocturns de TV3.

ELS PASTORETS A IGUALADA

Segons Francesc Victori i Aguilera, “les primeres representacions pastorals que es donaren a conèixer en els escenaris igualadins foren *Los Pastorcillos en Belén*, amb la gràcia ingènua del Bato i el Borrego que s'emportaven la simpatia general. (...) Pel Nadal de l'any 1905 es va representar per primera vegada a Igualada *L'Estel de Natzaret*, en el

11. Jaume Ferrer i Piñol: *Arrels igualadines*. Totgest: Barcelona, 1995. Coincidint amb la festivitat de Sant Jordi de 1994, la Secció Filològica “Emili Vallès” del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada (CECI) va editar *L'Encís del Portal*.

desaparegut Centre Moral Instructiu de Sant Josep, al carrer de la Trinitat, llavors que feia un parell o tres d'anys que aquesta obra havia estat inaugurada en el Centre Moral de Gràcia. Remarcarem que, en la representació de *L'Estel* a Igualada de l'any 1910, hi actuaren l'acreditada actriu del teatre català Maria Vila i la seva mare, que interpretaren els papers de Verge Maria i de sant Miquel. La *Rosa de Jericó*, *Els Pastorets* o *l'Adveniment de l'Infant Jesús* —aquesta darrera obra coneguda popularment pels *Pastorets* de Folch i Torres—, *La llum de l'establia...* també han tingut força acceptació a tota la nostra contrada (...)

I continua Victori: “L'any 1934, s'estrena *L'Encís de Nadal*, obra dels igualadins Antoni Carner i Borràs i Antoni Moncunill Torres, autors de la lletra, i Emili Marimon Comas, autor de la música. Modificada el 1942, es representa ara amb el títol de *L'Encís del Portal* i amb melodia musical del mestre Joan Just Bertran. Les representacions de *Pastorets* solen ésser dutes terme pels esbarts d'aficionats a l'art de Talia. Ens és plaent de deixar constància de la representació de *Los Pastorillos en Belén* del 2 de gener de l'any 1943, a cura de les Velles Glòries de l'Esbart Dramàtic Igualadí, del Centre Tradicionalista del carrer de Sant Roc.”¹²

L'any 1988, la regidoria de Cultura de l'ajuntament d'Igualada dedicà el desè quadríptic de la sèrie “Patrimoni Cultural” als *Pastorets*. El text fou encarregat a Lleonard del Rio. És ell qui ens fa una interessant pinzellada dels *Pastorets* de després de la guerra: “Els primers anys de la postguerra, un grup de noies d'Acció Catòlica representa *L'Estel de Natzaret* al teatre de les Escolàpies i després al Centre Catòlic. Més endavant, en aquest darrer local hi hagué dos grups, els joves de l'Aspirantat d'Acció Catòlica, i els grans,

cadascun dels quals feia les seves representacions de *Pastorets*. Ben aviat, però, es formà l'Elenc Artístic Montserrat que porta una gran activitat, fins i tot més enllà de la desaparició del Centre Catòlic. *La Rosa de Jericó*, i especialment *L'Encís del Portal*, *Els Pastorets* d'en Josep Maria Folch i Torres i *L'Estel de Natzaret* foren les obres més importants representades (...) Tots tenim un bon record dels nostres *Pastorets*. Els que havíem vist o els que havíem fet. Els meus eren *L'Estel de Natzaret*, que no em perdia cap any en aquell familiar teatre del Centre Catòlic. I més endavant al Centre Catequístic, a la Cooperativa o al Casal, vivint les responsabilitats d'unes actuacions amb l'Agrupació Escènica Albada i, sobretot, amb l'enyorat Art i Alegria, que tantes estones ens va fer viure. Recordo fins i tot la realització d'aquesta obra per Ràdio Joventut d'Igualada. Art i Alegria fou també el darrer elenc que ha representat *L'Estel de Natzaret* en un local públic igualadí (Saló Rex, 6 de gener de 1966) (...) Citem també les representacions pastorils del Cor Seràfic, les del Seminari Seràfic Missional dels Caputxins (aquests escenificaran *La llum de l'establia* de Marià Tubau, prev., amb música de Josep Vinyeta, prev.), les de l'Aspirantat d'AC d'Igualada (*La forqueta del diable*) i les del Centre de Sant Francesc.”

Segons el mateix del Rio, “cal remarcar una posada en escena de *L'Estel de Natzaret* que gosem qualificar d'extraordinària. És la que s'oferí el 26 de desembre de 1950 al teatre del Centre Nacional a càrrec de la companyia de comèdies de la mateixa entitat, amb l'Agrupació Coral La Llàntia, el Cor Parroquial de Santa Maria, l'Esbart Dansaire, el Conjunt de Ballet Clàssic, la Triomfal Orquestra i la coral Germans Maristes. Novetat —independentment de la luxosa representació— ho fou l'estrena del quadre “Desesperació” escrit pel poeta igualadí Mn. Josep M. Borràs i Codina. (...) El desembre de 1969 s'inaugurà el remodelatge del teatre del Cercle Mercantil amb el propòsit de dedicar-lo exclusivament a l'art de Talia. Entre la programació estelar figurà l'estrena a càrrec de

12. Francesc Victori i Aguilera: *Calendari Folklòric d'Igualada i de la seva comarca*. Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada: Igualada, 1965.

la Penya de Teatre del Centre Nacional de l'obra d'Alejandro Casona *Pastores a Belén*, en adaptació catalana de l'igualadí Antoni Carner i Borràs. Se'n feren tres representacions. (...) El Nadal de 1974, els antics components de l'elenc teatral del Centre Catòlic donaren al Cercle Mercantil tres representacions d'*Els Pastorets* d'en Folch i Torres. La recaptació tingué caire benèfic i fou destinada a l'Escola Àuria-APINAS.”¹³

ESBART IGUALADÍ. QUARANTA ANYS DE PASTORETS

La temporada passada l'Esbart Igualadí celebrava el seu quarantè aniversari. Recordem-ne els inicis en paraules d'Antoni Ferrer, arran de la celebració del vint-i-cinquè aniversari (1984): “Un nou i entusiasta grup d'aficionats al teatre s'agrupà l'any 1959 amb el propòsit de guarir l'art escènic i en particular de representar els *Pastorets*, que en aquells moments s'estaven extingint i així donar continuïtat a un bell costum tradicional que els nostres avantpassats havien mantingut. (...) El vell tronc donava nova saba, la joventut de llavors volia fer feina, i aquell any nasqué l'Esbart Igualadí i amb ell els *Pastorets* que durant 25 anys no han deixat de representar-se. Les primeres representacions es varen fer al col·legi de les Mares Escolàpies, seguidament a la Cooperativa La Victòria, després al Saló Rex del Casal i en l'actualitat a l'Ateneu Igualadí.”¹⁴

Per la seva banda, el seu director actual, Francesc Ferrer, escrivia en el mateix programa de mà aquestes paraules que encara són vigents: “En escriure aquestes lletres, retorno sense voler a la meva infantesa, quan vaig posar els peus a les

taules d'un escenari per primera vegada. Per a mi era una gran proesa; em semblava que tots estaven pendents de la meva persona, quan en realitat, jo era tan sols un comparsa, un nen més per a fer de poble. Era necessària molta gent. Però, que n'era de bonic! I d'aquesta manera, vaig agafar una gran estimació per aquest art, el teatre. Després, al cap d'un o dos anys, em varen donar un paper molt curt de pastoret. No vulgueu veure com cridava per fer-me sentir ben clar quan jo parlava. Però també em sentia malhumorat quan m'avisaven o rondinaven perquè m'havia posat en un lloc de l'escenari que no era el correcte, o bé perquè havia fet alguna malesa. Records d'infant...”

I continua recordant Francesc Ferrer: “Han estat 25 anys, ben farcits d'anècdotes, maldecaps, d'il·lusions i records. Però no voldria parlar pas de les anècdotes i els maldecaps, i sí de les il·lusions, perquè crec que totes i cada una de les persones que al llarg d'aquests anys han desfilat per l'Esbart Igualadí, conserven encara un bell record de la seva estada al nostre grup; de les hores del capvespre que passàvem amb els assaigs o bé preparant nous efectes especials; dels matins i tardes dels diumenges i festes a prop de Nadal, tot fent el muntatge dels decorats i la part elèctrica, dels dies de les representacions, gaudint com disfrutaven els grans i els menuts amb les peripècies d'en Lluquet i d'en Rovelló. I recordants els actors, actrius, muntadors, tècnics, realitzadors, tramoies, músics, elèctrics, grups folklòrics, agrupacions corals i col·laboradors. Perquè gràcies a ells i a totes les persones que no han passat un Nadal sense anar a veure *Els Pastorets*, enguany estem celebrant i recordant 25 anys.”¹⁵

L'Esbart Igualadí s'ha mantingut fidel al text de Josep M. Folch i Torres que és, sense cap mena de dubte, el títol més representat de tots. La presència del Lluquet i el Rovelló a tants escenaris ens

13. Lleonard del Rio i Campmajó: *Els Pastorets*. “Igualada, Patrimoni Cultural”, 10, sèrie 5ª. Ajuntament d'Igualada, 1988.

14. Antoni Ferrer: “Fent història”. 25è. Aniversari. Programa de mà d'*Els Pastorets* de Josep M. Folch i Torres. Ateneu Igualadí, 23, 26 i 30 de desembre de 1984.

15. Francesc Ferrer i Ramon: *ibídem*.

fa adonar que el text no s'ha rovellat. I és que, com deia Joaquim Vilà, “Folch i Torres estructura *Els Pastorets* d’una manera ben simple, a cobert de qualsevol opinió i de qualsevol criteri. Tot és un somni dels pastors i, per tant, la inconsciència del somni justifica qualsevol situació. A partir de la “pàgina viscuda” d’un Nadal trist en família, on hi manca el fill que ha volgut marxar a córrer món, que es resol ella mateixa amb l’arribada de Martinet sense tenir, després, continuïtat, sorgeix el somni que després formarà el gruix dels Pastorets.”¹⁶

Folch i Torres va escriure uns *Pastorets* plenament a l’abast dels infants. Així ho explica el mateix fill de l’autor: “Els nous pedagogs voldrien uns *Pastorets* a nivell de Déu, i el pare els va escriure a nivell d’infant, seguint en això l’exemple del mateix Jesús en encarnar-se. Més d’una vegada hem sospitat que si als nostres “savis” d’avui els haguessin permès d’organitzar els primers Pastorets de la història, els de debò, els de Betlem, n’haurien fet una cosa molt diferent del que va ser...”¹⁷

Els infants continuaran gaudint d’*Els Pastorets* perquè el text de Folch i Torres fa retrobar-nos, segons Xavier Fàbregas, “amb un personatge tan conegut i venerat com el dimoni mediterrani, divinitat casolana dels pobles agraris paleocatalans; el nostre dimoni va sobreviure a l’arribada del panteó romà, ha sobreviscut també a l’arribada del cristianisme, encara que ha sofert algunes incomoditats. Relacionats amb el naixement de Jesús des de l’Edat Mitjana, els nostres dimonis han estat batejats amb noms forans i constitueixen l’element més interessant d’*Els Pastorets*. (...) Folch i Torres sap utilitzar amb saviesa aquest element que avui

dia forma part de la mitologia popular. Així, li lleva qualsevol funció terroritzadora, i té cura de deixar ben delimitat el seu poder.”¹⁸

Cal dir, tanmateix, que l’Esbart Igualadí no és l’únic grup que manté viva la flama de les escenificacions d’*Els Pastorets* de Josep M. Folch i Torres a Igualada. El Grup Sardanista Montserratí en fa una versió reduïda al també reduït espai del Teatre de l’Aurora.

ELS PASTORETS DE CALAF: 75 ANYS DE FIDELITAT

Enguany a Calaf hi haurà una doble coincidència: d’una banda, s’hi celebra el 75è aniversari d’*Els Pastorets* i, de l’altra, s’escau el cinquantè aniversari de la mort de Josep M. Folch i Torres. L’esperit de treball en la tasca literària i social que hi va posar l’autor devia ser el mateix de la gent del Centre Catòlic de Calaf, una entitat nascuda el 1896 que, als anys 20, tenia una secció cultural i esportiva, el Grup Excursionista Calafi, que va exercir un paper clau en el naixement d’*Els Pastorets*.

Seguim-ne la trajectòria tal com l’expliquen ells mateixos: “Per allà als anys 20, i com a fruit de l’obra magnífica dels “Pomells de Joventut” de cara a una Catalunya ben cristiana, teníem una joventut a Calaf, decidida a eixamplar el regne de Crist a Catalunya començant per Calaf.(...). I d’aquí als *Pastorets*, només calgué un pas. El pas fou donat amb tot l’entusiasme i sense regateigs. Quatre persones grans amb el cor jove, es posaren al costat de la joventut (...): Mossèn Pius Forn, el Sr. Lluís Sala, el Sr. Emili Sangenís i el Sr. Francesc Villorvina. Mn. Pius, capellà i músic tot d’una peça, ajudava a sortir-se de la part musical, i vetllava al mateix temps per la dignitat moral de l’espectacle. El Sr. Lluís Sala, director ja de la

16. Joaquim Vilà i Folch: *Els Pastorets o l’Adveniment de l’Infant Jesús de Josep M. Folch i Torres*. “Quaderns del Centre Dramàtic de la Generalitat de Catalunya”. Barcelona, 1982.

17. Ramon Folch i Camarasa: *Bon dia, pare*. Les Edicions de la Rosa Vera: Barcelona, 1969.

18. Xavier Fàbregas. *Jospe M. Folch i Torres i el teatre fantàstic*. Editorial Millà: Barcelona 1980.

Secció dramàtica del Grup Excursionista Calafí, acollí la idea amb tota la il·lusió i, sense regatejar esforços, es va dedicar als assaigs ininterromputs durant una llarga temporada. Finalment, el Sr. Sangenís, l'home de cor gran i jove, ajudat per Francesc Villorvina, féu possible el miracle, i consti que diem miracle conscients del valor del mot, ja que miracle fou que una joventut pobra en diners (però rica d'il·lusions) pogués muntar un espectacle de tal dimensió, valent-se només de les misèries pròpies d'aquell Centre Catòlic, que avui ens farien tornar vermells només de veure-les. Però la seva intel·ligència, la bondat i l'amor a la Vila del Sr. Sangenís aconseguiren que el dia 24 de desembre del 1926 es pogués aixecar el teló, escrostissat, foradat, estripat i tot el que es vulgui, per a donar a llum a la primera representació a Calaf de "Els Pastorets" d'en Josep M Folch i Torres. (...) El públic s'adonà tot seguit que allà no es feia "comèdia", sinó que s'exterioritzava un amor ardent a Jesús i als homes, amor que s'encomanava a tothom. I, repetim-ho, el miracle estava fet. Una representació, i dues, i deu, i cent i els espectadors seguíem acudint a l'espectacle impressionats. La part tècnica millora un no cal dir, i aviat començaren a organitzar-se grups de tots els pobles de la rodalia que venien amb camions, amb cotxes, en el que fos, per anar omplint la sala del Centre Catòlic fins a extrems francament impressionants. Fins de Saragossa i Barcelona vingueren espectadors."¹⁹

El Nadal del 2000, doncs, el Casal celebra amb fidelitat i agraïment el 75è aniversari d'uns *Pastorets* que, al llarg de la història, tan sols s'han deixat de representar en quatre ocasions: 1929-34 (obres de reforma al Centre); 1936-39 (guerra civil); 1972-76 (construcció del Casal); i 1995-97 (desavinences consistori-junta).

Ara, doncs, només ens mancarà treure dels baguls la samarra, les ales i les banyes i viure o

fer reviure les emocions de la nostra infantesa. Saber que a l'escenari les lluites entre el Bé i el Mal, entre els Àngels i els Dimonis, no són res. Són com la fera i el seu domador de la pista del circ. I, amagats entre les cametes, espiant-nos amb la seva rialla sorneguera, hi ha els nostres pallasos: l'August i el Clown. Perdó, volia dir el llest i el ximple: el Lluquet i el Rovelló, que, com els pallasos de pista, només tenen una raó per existir: fer-nos somriure.

Programes dels Pastorets de Calaf

19. *Els Pastorets de Calaf*. Programa de mà. Calaf,

75 ANYS DE PASTORETS

No puc dir que fos un somni. Però ho semblava. O potser més aviat va ser un malson que feia pudor de sofre. Nosaltres dos, pobres rabadans, sols volíem anar cap a Orient, a Terra Santa, per presenciar el naixement de la Llum en un estable. Nosaltres, però, també veníem de les entranyes de la terra: el meu company era un bolet petit i rabassut, i jo era un rebrot diminut, un lluc que es feia el valent però que, en el fons, no les tenia totes.

I ens hi vam perdre: érem al mig d'un bosc tenebrós com una gola de llop. I la foscor es transformà en la boca enorme d'un drac que escopia dimonis del seu interior mentre anava renegant: *Caps de cargol sense closca!* i *Becs de lloca esmicolats!* I en Rovelló tenia por que ens fregessin a la caldera de l'oli bullent. I a mi em feia angúnia que aquella boira negra que es deia Satanàs m'embolcallés tan fort. I no podia recordar les paraules de l'àvia ni el nom de la masia. I em va fer basarda que no en pogués despertar mai més, d'aquell somni. O potser tan sols era una rondalla de Nadal.

Sort de l'àngel que ens aconsellà que, per retrobar el nostre camí i el somni dins el qual ens havíem perdut, *haviem d'anar a Calaf*: perquè allí ens somniaven, any rere any (des de 1925), dalt d'un escenari, i el nostre conte hi feia *olor de molsa humida i de suro florit, i tenia l'encís d'una masia de pessebre*. I així ho vàrem fer.

JOSEP M. SOLÀ I BONET

FRANCESC ROSSELL I FARRÉ (Guimerà, 1962). Ha format part de l'equip directiu de la Fira del Teatre al Carrer de Tàrraga, de l'equip directiu del Programa d'Animació de Carrer de l'Expo 92 i ha estat director del Teatre Municipal de Girona. Actualment treballa al departament de Cultura de l'Ajuntament d'Igualada. Ha publicat *Amb la pluja al cor* (1992) i *Estima'm a Donostia* (1998).

